
MÜÜT „ILLUJANKA JA TEŠUB“ JA ^{EZEN}PURULLIYAŠ PIDUSTUSED HETIIDI RELIGIOOSSE IDEOLOOGIA JA KUNINGAVÕIMU KONTEKSTIS. MESOPOTAAMIA JA HATTI MÕJUTUSED¹

Vladimir Sazonov

SISSEJUHATUS

Käesoleva artikli eesmärk on lisaks „Illujanka ja Tešubi“² müüdi tõlkele ja selle kommenteerimisele tuua esile võimalikud võõrmõjud (Mesopotaamia ja hatti mõjud) sellele hetiidi müüdile. Mesopotaamia mõjutuste puhul on tegemist Anatooliasse „imporditud“ orientaalsete nähtustega. Hatti mõjutuste näol on tegemist väga arhailiste kohalikku, Anatoolia päritolu mõjudega.

Enne müüdi analüüsi tuleks anda põgus sissejuhatav ülevaade hetiitidest ning nende naaberrahvastest, kes mängisid suurt rolli hetiidi rahva, kultuuri, riigi ja usundi kujunemisel.

Hetiidid olid võõrvallutajad, muistne indoeuroopa päritolu rahvas, kes III eelkristliku aastatuhande II poolel asus elama Anatooliasse koos teiste indoeuroopa rahvastega – luuvilaste ja palailastega, vallutas seejärel peaaegu terve Anatoolia ning lõi tänapäeva Türgi ja Põhja-Süüria aladel hiilgava ja omapärase tsivilisatsiooni, saades tugevaid mõjutusi kohalikult hatti rahvalt, kes elas Anatoolias enne hetiitide tulekut, samuti sellis-

¹ Artikkel valmis ETF-i grandil „Sotsiaalpoliitilised struktuurid ja võimuideoloogiad muistses Lähis-Idas ja idapoolses vahemereruumis (8669)“ ja ETF-i grandil „Sõda ja religioon Lähis-Ida kultuurides: Püha sõja kontseptsiooni areng kõige varajasematest allikatest Mesopotaamia kultuurides kuni tänapäevase islamini (7712)“ toetusel.

² Vt ka Vladimir **Sazonov**, „Lohetapmise motiiv Anatoolias II eelkristlikul aastatuhandel“ – *Horisont*, 2008/5, 38-41.

telt Mesopotaamia rahvastelt nagu hurrilased, assüürlased, babüloonselased ning muidugi Süüriast.

Märkimisväärne on asjaolu, et hetiiidid on enamasti kas hattid või hurri päritolu, kuid esineb ka selliseid, kus on nähtavad tugevad babüloonia ja assüüria mõjutused. Paljud hetiiidid jumalused³ olid hattid päritolu, nagu näiteks Arinna päikesejumalanna Vurusemu või jumal Telepinu⁴ jt.⁵ Ei tohiks unustada ka mitmeid müüte, mille hetiiidid laenasid hattidelt.⁶

Peale selle ei tohi jätta tähelepanuta hurrilasi, veel üht muistset rahvast, kes ilmus Põhja-Süüria ja Põhja-Mesopotaamia aladele ilmselt isegi varem kui hetiiidid (III aastatuhandel eKr) ning kes sai omamoodi vahendajaks hetiiitide ja assüüria-babüloonia kultuuride vahel.⁷ Kõige suurem hurri mõju hetiiitidele avaldus ilmselt religiooni valdkonnas. Hurri mõjutuste näidetena tuleks mainida „Ulikummi laulu“⁸, „Kumarbi laulu“⁹ või „Hedammu laulu“¹⁰. Seega said hurri mütoloogia ja panteon paljuski hetiiidi religiooni baasiks. Eriti tugevad olid Põhja-Mesopotaamias elanud hurrilaste mõjud hetiiidi jumalate panteoni ja ka mütoloogia kujunemisele (hetiiidi peamised jumalad Tešub, Šavuška, Kumarbi jt olidki hurri päritolu). Seega oleks õigem vaadelda hetiiidi mütoloogiat koos hurrilaste omaga, võib-olla koguni ühtse tervikuna, kuna enamik müüte on neil ühised.¹¹

Mesopotaamia mõjutustena hetiiidi kultuurile esinevad paljud Babüloonia ja Assüüria päritolu jumalused nagu Ištar, Ea, Anu, Adad jne. Pal-

³ Hetiiitidel kui indoeurooplastel olid muidugi ka omad indoeuroopa päritolu jumalused.

⁴ Telepinu kohta vt Владислав Г. Арзанидзе, „Заметки к текстам хеттских ритуалов“ – *Вестник Древней Истории*, 3 (1977), 132: „Hatti päritolu hetiiidi jumalus^d Telepinu esineb tekstides kui ta-a-li-pí-in, ta-a-li-pí-i-nu, ta²-a³]-li-e-pí-in.“

⁵ Ekrem Akurgal, *The Hittian and Hittite Civilizations* (Ankara: Republic of Turkey, Ministry of Culture, 2001), 5.

⁶ Vana-Anatoolia (hatti) päritolu müütide kohta vt Harry A. Hoffner Jr., *Hittite Myths*. Society of Biblical Literature, Writings from the Ancient World. Second Edition (Atlanta, Ga: Scholars Press, 1998), 9–39; Vt ka „Taevane võimuvõitlus“ Jaan Puhveli tõlkes – *Muinasaja kirjanduse antoloogia*. Koost Amar Annus (Tallinn: Varrak, 2005), 224–236.

⁷ Ahmet Ünal, *The Hittites and Anatolian civilizations* (Istanbul: Iletisim Sanatlari, 1999), 125.

⁸ Hoffner, *Hittite Myths*, 55–65.

⁹ *Ibid.*, 42–45.

¹⁰ *Ibid.*, 50–55.

¹¹ Hurri päritolu müüte vt *ibid.*, 40–80.

jud Babüloonia mõjutused tulid niisiis läbi Assüüria, teine suur hulk hurrilaste kaudu. Isegi kirjasüsteem – kiilkiri, mida kasutasid nii hetiidid kui ka hurrilased, oli leiutatud just Mesopotaamias (Sumeris) ja selle olid üle võtnud teised kultuurid (Assüüria, Babüloonia, Mitanni, Süüria linnriigid). See levis hetitide aladele üsna varakult tänu Aššuri linna kaupmeesetele, kes XX–XIX saj eKr löid hulgaliselt kaubanduslikke keskusi Ida-Anatoolias. Kirjutades akkadi kiilkirjas, kasutasid hetiiidi kirjutajad samuti tervet hulka sumeri ja akkadi ideogramme (sumerogrammide ja akkadogrammide). Hetiidid koostasid nii kakskeelseid (akkadi-hetiidi) kui ka kolmkeelseid (sumeri-akkadi-hetiidi) kirjanduslikke tekste.¹²

Akkadi keelt ja võimalik, et ka sumeri keelt õpetati hetiiidi kirjutajatele koolis. Seda tõestab fakt, et on avastatud sumeri-akkadi-hetiidi sõnastike katkendeid. Anatoolias olid üsnagi tuntud Mesopotaamia kangelaseepika ja legendid (Gilgameši eepos¹³, legendid sellistest Akkadi kuningatest nagu Sargon I või Narām-Su'en, kes elasid XXIV–XXIII saj eKr).

„ILLUJANKA JA TEŠUB“ – KAS IKKA TÜÜPILINE ANATOOLIA MÜÜT?

Käesolevas artiklis vaatleme üht väga tähtsat ja muistset hetiiidi müüti „Illujanka ja Tešub“, mis pole laenatud hurrilastelt, vaid on kohalikku, Anatoolia päritolu müüt ning mille juured võivad ulatuda hattide domineerimise aega, see tähendab III aastatuhandesse eKr, mil hetiidid polnud veel Anatooliasse jõudnud. Käesolev müüt on üks väheseid, mida võib pidada puhtalt hetiiidi-hatti müüdiks, kuivõrd enamik hetiiidi müüte pärineb hurrilastelt või mujalt. See rituaalne müüt käsitleb lohe Illujanka tapmist jumaliku kangelase Tešubi ehk Tarhuni (hetiidi tormijumal) poolt ning on tihedalt seotud hetiiidi kuningavõimuga. Müüti deklameeriti *purulli* pidustuste ajal (vt näiteks „Illujanka ja Tešub“, read 2-3, 8).¹⁴

Rituaalsed *purulli* pidustused, nagu müüt isegi, olid üsna levinud Hetiiidi kuningriigis II eelkristlikul aastatuhandel ja neil oli väga suur

¹² Vt Jaan Puhvel, „Teraspitser“ – *Vikerkaar*, 8-9 (1996), 203–205.

¹³ Amar Annus (tõlk), *Gilgameši eepos* (Tallinn: TLU Press, 2010).

¹⁴ Vt *purulli* festivali kohta näiteks James G. Macqueen, „The Hattian Mythology and Hittite Monarchy“ – *Anatolian Studies*, 9 (1959), 175; Vt ka Арзиднаба, Заметки к текстам хеттских ритуалов, 118.

tähtsus terve Hetiidi riigi jaoks. Need olid seotud paljude muude rituaalidega, nagu näiteks ^{EZEN} *ippiiaš*, s.o äikesejumala kultusega.¹⁵

PURULLI PIDUSTUSED

Nagu öeldud, olid *purulli* pidustused hetiiide silmis äärmiselt olulised rituaalsed pidustused, mis seostusid hetiidi kuningavõimu ja religiooniga.¹⁶ *Purulli* pidustuste¹⁷ kohta kasutati hetiidi tekstides tavaliselt sumerogrammi EZEN ja sõna *purulliyaš*; mõlemad tähendasid „kevadet” ja ka „kevadel toimuvaid rituaale“. Märkimisväärne on asjaolu, et *purulliyaš* oli kuninglik kevadine uue aasta festival. Selle vasteks Mesopotaamias võiks pidada samuti kevadel toimunud uue aasta *Akītu* festivali, mis toimus erinevates linnades, mh ka Babülonis *nisanu* kuul (märts-aprill). Peamine tegelane *Akītu* festivalil oli muidugi kuningas ise.¹⁸ Seega meenutavad *purulli* pidustused oma sisult paljuski Mesopotaamias kevaditi toimuvaid uue aasta *Akītu*¹⁹ pidustusi, mis olid Mesopotaamias kuningavõimu jaoks üks tähtsamaid rituaale üleüldse ning mis legitimeerisid kuninga (akkadi keeles *šarru*) võimu ja kinnitasid tema kuninglikku staatust iga uue aasta alguses. Arvatakse, et ka *purulli* festival oli muistne Anatoolia päritolu uue aasta rituaal, mis leidis aset kevadel umbes samal ajal kui Babüloonias *Akītu*, ning sellega kaasnenud erinevatel rituaalidel ja tseremooniatel

¹⁵ Vt *ibid.*, 119.

¹⁶ *Purulli* kohta vt Harry A. Hoffner, Jr., „A Brief Commentary on the Hittite Illuyanka Myth (CTH 321)“ – *Studies Presented to Robert D. Biggs, June 4, 2004, From the Workshop of the Chicago Assyrian Dictionary, Vol. 2*. Ed. Martha T. Roth et al. (Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2007), 122.

¹⁷ Johannes Friedrich tõlgib oma sõnastikus sõna *purulli*- kui „Hohes Fest”. Vt Johannes Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch* (Heidelberg: Winter, 1952–1954), 174

¹⁸ Vt näiteks Steven W. Holloway, *Aššur is King! Aššur is King! Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*. Culture and History of the Ancient Near East. Ed. by B. Halpern et al. Vol. 10 (Leiden: Brill, 2002), 71.

¹⁹ *Akītu* festivali kohta vt Владимир В. Емельянов, *Ритуал в Древней Месопотамии* (Санкт-Петербург: «Азбука-классика», «Петербургское востоковедение», 2003), 125–144; Владимир В. Емельянов, *Шумерский календарный ритуал (категория МЕ и весенние праздники)* (Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение, *Orientalia* 2009), 259–269; Holloway, *Aššur is King! Aššur is King!*, 71; Beate Pongratz-Leisten, *Ina šulmi irub: Die kulttopographische und ideologische Programmatik der akītu-Prozession in Babylonien und Assyrien im I. Jahrtausend v.Chr.*, *Baghdader Forschungen*, 16 (Mainz: Philipp von Zabern, 1994), 71–74, 79–84.

oli eriline tähtsus kuningavõimu eksistentsi ja lausa kogu Hetiidi riigi edasise eksisteerimise jaoks. Need rituaalsed pidustused leidsidki kajastamist tuntud hetiidikeelses müüdis „Illujanka ja Tešub“. Oletatavasti on need pidustused kohalikku hatti päritolu, kuid siin on ilmselt näha ka Mesopotaamia mõjutusi ning ka hetiidi religioonile ja ideoloogiale iseloomulikke elemente.

Kui rääkida sõna *purulli* ehk *purulliyaš* etümoloogiast, siis ilmselt pole tegemist indoeuroopa (hetiidi, luuvi või palai) päritolu sõnaga, vaid hoopis hatti juurtega sõnaga *purulli* ning seda saab tõlkida kui „maa peal“, mis viitab sellele, et müüt Illujankast ja Tešubist on seotud maaga ja maakultusega. Oletatavasti deklameeritigi selle rituaalse pidustuse ajal müüti lohe Illujanka tapmisest tormijumal Tešubi poolt. Hetiidi kuningas pidi alati *purulli* pidustustel osalema, kuna sellest võis sõltuda kogu tema kuningriigi heaolu ja õitseng. On teada näiteks, et Hetiidi kuningas Muršili II (1339–1306) peatas isegi ühe tähtsa sõjaretke, et tulla tagasi Hattušasse, Hetiidi impeeriumi pealinna, ja osaleda seal *purulli* pidustusel.²⁰ Hetitoloog Volkert Haas kirjutab *purulli* ehk uue aasta pidustuste ja kuningavõimu kohta: „Aimu Anatoolia kuningavõimu sakraalsusest annab suure uue aasta rituaali tseremoniaalsus, mille kõrgpunktiks on ürgkuninga määramise rituaal ja müüt Nerikis.“²¹

MÜÜDI TÕLGE

Käesolevast müüdist säilinud versiooni on kirja pannud kirjutaja Pihaziti, kes elas kuningas Hattušili III (1275–1250 eKr) ajal. Pihaziti oli kirjutaja Neriki²² linnas, kus asus üks kõige tähtsamaid tormijumaluse kultuse keskusi. Pihaziti pani müüdi kirja Neriki tormijumala preestri Kella ehk Killa sõnade järgi.²³ Seda saame teada kiilkirja tahvilil säilinud kolofonist, kus

²⁰ Оливер Р. Гарни, *Хетты разрушители Вавилона* (Москва: «Центрполиграф», 2002), 188.

²¹ Volkert Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*. Handbuch der Orientalistik. Erste Abteil. Der Nahe und Mittlere Osten. Hrsg. von H. Altenmüller et al. Bd. 15 (Leiden, New York: E. J. Brill, 1994), 184.

²² Nerik kui muistne kultuskeskus Hetiidi kuningriigis II eelkristlikul aastatuhandel asus Anatoolia põhjapoolses osas. Nerik oli ka üks peamistest tormijumal Tešubi kultuse keskustest. Uue aasta pidustus leidsidki aset just Neriki linnas.

²³ Volkert Haas, *Die hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2006), 97.

on kirjas: „Üks tahvel valmis Killa „ärritatud preestri“ sõnadest, Pihaziti, kirjutaja, pani kirja Walwaziti, peakirjutaja juhatuse all”.²⁴

Müüdis Illujankast ja Tešubist on selgelt näha keelelisi arhaisme, mis Harry A. Hoffneri sõnul viitavad sellele, et see müüt oli kirja pandud veel vana hetiiidi ajastul (u 1750–1500), aga säilinud koopiaid on meil vaid Hetiidi impeeriumi perioodist (1500–1190).²⁵ Kuid need keelelised arhaismid ei tõesta siinkirjutaja arvates veel seda, et müüt on pärit II aastatuhande esimesest poolest. Müüt võis olla ka hilisem ning selleks, et anda sellele müüdile n-ö muistsemat maiku, kasutas kirjutaja arhaisme. Selliseid „tehnilisi võtteid“ kasutasid Lähis-Idas üsna sageli ka teised kirjutajad.

Müüdist on säilinud kaks versiooni ning mõlemad lõppevad selle inimese surmaga, kes abistas tormijumalat tema võitluses Illujankaga. Esimeses versioonis on selle inimese nimi Hupašija ja teises versioonis on ta lihtsalt „tormijumala poeg”.²⁶

Tekst on kirjutatud kiilkirjas (KBO 3.7) ning sellel on seitse koopiat.²⁷ Müüdi on saksa ja inglise keelde tõlkinud mitmed uurijad, teiste seas A. Goetze²⁸, H. G. Güterbock²⁹, Gary M. Beckman Yale'i Ülikoolist³⁰, Harry A. Hoffner Jr.³¹, V. Haas³², A. Ünal³³ jt. Müüti on uurinud mitmed maine-

²⁴ **Beckman**, „The Anatolian Myth of Illuyanka“ – *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, 14 (1982), 18, 20; Kella kohta vt ka Hoffner, Jr., „A Brief Commentary on the Hittite Illuyanka Myth (CTH 321)“, 122.

²⁵ *Ibid.*, 11.

²⁶ Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, 184.

²⁷ Vt näiteks väljaandeid Beckman, „The Anatolian Myth of Illuyanka“, 11–25; José Virgilio **García Trabazo**, *Textos religiosos hititas: mitos, plegares y rituales*. Biblioteca de Ciencias Bíblicas y Orientales, 6 (Madrid: Trotta, 2002), 75–103.

²⁸ Albrecht **Goetze**, „The Myth of Illuyankas“ – *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Ed. J. B. Pritchard. Third Edition with Supplement (Princeton-New Jersey: Princeton Univ. Pr., 1969), 125 jj.

²⁹ Hans G. **Güterbock**, „Hittite Mythology“ – *Mythologies of the Ancient World*. Ed. S. N. Kramer (Garden City, New York: Doubleday, 1961), 139–179.

³⁰ Beckman, „The Anatolian Myth of Illuyanka“, 11–25; Vt samuti Gary M. **Beckman**, „The Storm-God and The Serpent (Illuyanka)“ – *The Context of Scripture, Canonical Compositions from the Biblical World*. Ed. W. W. Hallo. Vol. 1 (Leiden: Brill, 1997), 150 jj.

³¹ Hoffner, *Hittite Myths*, 10–14.

³² Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, 703–707.

³³ Ahmet **Ünal**, „Hethitische Mythen und Epen“ – *Mythen und Epen*. Hg. O. Kaiser. Texte

kad hetitoloogid nagu A. Goetze³⁴, H. Gonnet³⁵ ja V. Haas³⁶.

Käesolevas artiklis on ära toodud selle müüdi esimese versiooni tõlge ning on kommenteeritud vaid seda versiooni.

TEKST

CTH 321:

- A. KBO III 7 (§-d 1–9, 14–19, 21'–27', 29''–36'')
- B. KUB XVII 5 (§-d 8–13)
- C. KUB XVII 6 (§-d 9–15, 20'–23', 28''–34'')

(CTH 321) TRANSLITERATSIOON

(GARY BECKMANI VÄLJAANDE JÄRGI)³⁷

- Ai** 1. [U]M-MA^mKi-il-l[a^{LÜ}GUDÚ³⁸ (ŠA)]^{dU}URU^{Ne-ri-ik}
- § 1** 2. *ne-pí-ša-as³⁹ dI[M⁴⁰-as² o] x-[n]a*
 3. *pu-ru-li-ya-aš ut-tar nu ma-a-an*
 4. *ki-iš-ša-an ta-ra-an-zi*

aus der Umwelt des Alten Testaments, III/4 (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Mohn, 1994), 802–865.

³⁴ Albrecht **Goetze**, *Kulturgeschichte des Alten Orients. Kleinasien*. Handbuch der Altertumswissenschaft (München: Beck, 1957), 139 jj.

³⁵ Hatice **Gonnet**, „Institution d'un culte chez les hittites“ – *Anatolica*, 14 (1987), 361–380.

³⁶ Volkert **Haas**, „Betrachtungen zur Rekonstruktion des hethitischen Frühjahrsfestes (EZEN *purulliyas*)“ – *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 78 (1988), 284–298.

³⁷ Beckman, „The Anatolian Myth of Illuyanka“, 12–15; Johannes **Friedrich**, *Hethitisches Elementarbuch*. 2. Teil, Lesestücke in Transkription mit Erläuterungen und Wörterverzeichnissen, 2., verb. Aufl. (Heidelberg: Carl Winter – Universitätsverlag, 1967), 51–53.

³⁸ LÜGUDÚ – tähtis kultuseametnik, nagu näiteks LÜSANGA (*šankunni*-). Harry A. Hoffner Jr. märgib LÜGUDÚ kohta järgmiselt: „Oige lugemisviis, mida me teame tänu foneetilisele komplemendile (a-tüvi) oli ilmselt *kumra*-, mis oli laenatud *kumru*, mida loeti vana-assüüria keeles LÜGUDÚ12.“, vt Hoffner, „A Brief Commentary on the Hittite Illuyanka Myth (CTH 321)“, 130.

³⁹ *nepiš*- „taevas“. Vrd vanaslaavi sõnaga „небо“ ja kreeka sõnaa *véφος* – „pilv“. (Vt Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, 150.)

⁴⁰ dIM – sumerogramm, mis tähistas tormijumal Adadit ehk hetidi Tešubit, Tešobit, Tarhuni.

- § 2 5. *ud-ni-wa ma-a-ú še-eš-du nu-wa ud-ni-e*
 6. *pa-aḥ-ša-nu-ea-an e-eš-di nu ma-a-an*
 7. *ma-a-i še-es-zi nu EZEN⁴¹ pu-ru-li-ya-aš*
 8. *i-ya-an-zi*
- § 3 9. *ma-a-an^dIM-aš^{MUS}il-lu-ya-an-ka-aš-ša*
 10. *I-NA^{URU}Ki-iš-ki-lu-uš-ša ar-ga(-)ti-i-e-ir*
 11. *nu-za^{MUS}il-lu-ya-an-ka-aš^dIM-an [tar-a]ḥ-ta*
- § 4 12. *^dIM-{aš}-ta-aš-ša DINGIR^{MES}-na-aš ḥu-u-ma-a[n-du-]uš*
 13. *mu-ú-ga-it an-da-ma-pa ti-i-ya-[o²-a]t²-te-en*
 14. *nu-za^dI-na-ra-aš EZEN-an i-e-it*
- § 5 15. *nu ḥu-ma-an me-ik-ki ḥa-an-da-it*
 16. *GESTIN-aš pal-ḥi^{DUG}mar-nu-wa-[a]n-aš^{DUG}pal-ḥi*
 17. *[wa-a]l-ḥi-ya-aš^{DUG}pal-ḥi [nu^{DUG}]G pal-ḥa-aš*
 18. *a[n-d]a-an i-ya-daⁱ[e-it]*
- § 6 19. *nu^d[I-na-ra-aš I-NA^{URU}Z]i-ig-ra-at-ta pa-it*
 20. *nu^mḥu-u-pa-ši-ya-an LÚ.ULÛ.LU ú-e-mi-it*
- § 7 21. *UM-MA^dI-na-ar^mḥu-u-pa-ši-ya ka-a-ša-wa*
 22. *ki-i-ya ki-i-ya ut-tar i-ya-mi*
 23. *nu-wa-mu-uš-ša-an zi-iq-qa ḥar-ap-ḥu-ut*
- § 8 24. *UM-MA^mḥu-u-pa-ši-ya A-NA^dI-na-ar*
 25. *ma-a-wa kat-ti-ti še-eš-m[i n]u-wa ú-wa-mi*
 26. *kar-di-aš-ta-aš i-ya-mi [na-as (kat-t)]i-ši še-eš-ta*
- Bi** 3' *nu^dI-na-ar-aš^mḥu-u-pa-š[i-ya-an p]í-e-ḥu-te-it*
- § 9 4' *na-an mu-ú-un-na-a-it^dI-na-ar-aš-ša-az*
 5' *ú-nu-ut-ta-at na-aš-ta^{MUS}il-lu-ya-an-ka-aš-az*
 6' *ḥa-an-te-eš-na-az ša-ra-a kal-li-iš-ta*
 7' *ka-a-ša-wa EZEN-an i-ya-mi*
 8' *nu-wa a-da-an-na a-ku-wa-an-na e-ḥu*
- § 10 9' *na-aš-ta^{MUS}il-lu-ya-an-ka-aš QA-DA [DUMU^{MES}-ŠU]*

⁴¹ EZEN – sumerogramm, tähendusega „pidu, pidustus, kevad“.

- 10'. *ša-ra-a ú-e-ir nu-za e-te-ir e-ku-i[r]*
 11'. [(n)]*a-aš-ta*^{DUG}*pal-ḫa-an ḫu-u-ma-an-da-an e-k[u-ir]*
 12'. [(n)]*e-za ni-in-ki-e-ir*
- § 11 13'. [(n)]*e nam-ma ḫa-at-te-eš-na-aš kat-ta-an-d[a]*
 14'. *nu-u-ma-a-an pa-a-an-zi*^m*ḫu-u-pa-ši-ya-aš-š[(a ú-it)]*
 15'. *nu*^{MUS}*il-lu-ya-an-ka-an iš-ḫi-ma-a[(n-ta)]*
 16'. *ka-li-e-li-e-it*
- § 12 17'. ^dIM-*aš ú-it nu-kán*^{MUS}*il-lu-y[(a-an-ka-an)]*
 18'. *ku-en-ta* DINGIR^{MES}-*ša kat-ti-i s-ši e-še-ir*
- Ci 14'. *nu-za-[(an)]*^d*I-na-ar-aš*^{NA4}*pí-ru-ni [(še-ir)]*
- § 13 15'. *É-ir ú-et-te-it I-NA* KUR^{URU}*Ta-a-[(ru-uk-ki)]*
 16'. *nu*^m*ḫu-u-pa-ši-ya-an an-da-an É-[(ri)]*
 17'. *aš-ša-aš-ta na-an*^d*I-na-ar-aš*
 18'. *wa-tar-na-aḫ-ḫi-iš-ki-iz-zi ma-a-wa gi-i[(m-ra)]*
 19'. *pa-i-mi zi-ig-ga-wa-ra-aš-ta*^{GIS}*lu-ut-ta-an-[(za)]*
 20'. *ar-ḫa li-e a-ut-t[(i)]*
 21'. *ma-a-wa-ra-aš-ta ar-ḫa-ma a-ut-ti*
 22'. *nu-wa-za* DAM-KA DUMU^{M[ES]}-*KA a-ut-t[i]*
- § 14 23'. *ma-a-an* UD.20.KAM *pa-it a-pa-a-ša*^{GIS}*lu-ut-[ta-an-za]*
 24'. *ar-ḫa šu-wa-i-i nu* DAM-ZU DUMU^{MES}-*ŠU a-uš-ta]*
- § 15 25'. [(m)]*a-a-an*^d*I-na-ra-aš-ša gi-im-ra-az* EGIR-*[(pa)]*
 26'. [(ú-)]*it a-pa-aš-ša ú-e-eš-ga-u-an da-a-iš*
 27'. [a-(a)]*p-pa-wa-mu É-na tar-na*
- Aii 9'. [UM-]MA^d*I-na-[ra*^m*ḫu-u-pa-ši-ya*
- § 16 10'. *ar-ḫa(-)wa(-)x[*
 11'. *su-ú-ga-[*
 12'. *ḫa-ra-an-n[e-i]t[*
 13'. ^dIM-*aš Ú.[SA]*L^{L1}*x[*
 14'. *a-pa-a-aš na-an na-a[k-*
- § 17 15'. ^d*I-na-ra-aš I-NA*^{URU}*Ki-iš-ki-l[u-uš-ša]*
 16'. [ú-it²] *É-ŠU ḫu-un-ḫu-wa-na-aš-š[a* ÍD²]

- 17'. [A-NA²] QA-TILUGAL ma-a-an da-a-i[š
 18'. ḥa-[an-t]e-iz-zi-ya-an pu-ru-ul-l[i-ya-an²
 19'. ku-it i-ya-u-e-ni Û QAT-AT [LUGAL É-ir²]
 20'. ^dI-na-ra-aš ḥu-un-ḥu-wa-na-aš-ša Í[D²
- § 18 21'. ^{HUR.SAG}Za-li-ya-nu-ú ḥu-u-ma-an-da-aš ḥa-an-[te-iz-iz-iš²
 22'. ma-a-an I-NA ^{URU}Ne-ri-ik ḥé-u-uš⁴²
 23'. ḥi-ni-ik-ta nu ^{URU}Ne-ri-iq-qa-az
 24'. [L]Ú ^{GISPA}^{NINDA}ḥar-ši-in⁴³ pí-e-da-a-i
- § 19 25'. nu ^{HUR.SAG}Za-[li-ya-nu-]ú ḥé-i-ú-un ú-e-ik-ta
 26'. ma-an-ši NINDA [o o o]x pí-e-da-i
 27'. na-aš-ša-[an...]x(-)da-a-i
 28'. [n]a-an š[i²-...]-a-na-i
 29'. [n]a-an a[n- ...]xx
 xx[
- [terve hulk ridu (ca. 40) on hävinud. Seejärel algab müüdi teine versioon]

TÕLGE

§ 1.

- 1.–4. Niimoodi (sel moel) (kõneleb) Killa, Neriki (linna) tormijumala preester
 Järgmisel viisil, *purulli* peo sõnasõnaline tekst taeva tormijumala (Tešubi) jaoks,
 mida deklameeritakse nii:

§ 2.

- 5.–8. „Las kasvab ja õitseb! Las maa (kõikide pahede eest) kaitstud saab;
 (Sest siis) vaid, kui ta kasvab ja õitseb (vaid siis)
 pidutsetakse *purulli* pidu.

§ 3.

- 9.–11. Kui tormijumal ja lohe Illujanka Kiškiluššas⁴⁴ võitluses
 kohtusid, (seal) võitis Illujanka tormijumalat.

⁴² ḥeu- „vihm“, vt Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, 68.

⁴³ ^{NINDA}ḥarši- „paks leib“, vt *ibid.*, 60.

⁴⁴ Kiškilušša – üks Anatoolia linnadest.

§ 4.

12.–14. (Selle järel) Tešub palus kõikidelt jumalatelt abi:
 „Teie peate tulema siia! Inara korraldas peo!“
 Ja tema (Inara)⁴⁵ valmistas ette peo,

§ 5.

15.–18. ning tema (Inara) valmistas ette palju:
 veinianumaid, *marnuvan*-jooki,⁴⁶ ühe *valhi*⁴⁷ anuma
 täitis ta need nõud.

§ 6.

19.–20. Inara läks Ziggarratta⁴⁸ (linna), (seal)
 ta kohtas inimest Hupašijat.

§ 7.

21.–23. Järgmisel viisil (ütles) Inar(a) Hupašijale: „Kae, ma korraldasin
 need ja nood asjad!
 Tule minu poole üle!“

§ 8.

24.–26. Järgmisel viisil (vastas) Hupašija Inar(a)le: „(Nüüd) kui ma saan
 sinuga magada,
 ma tulen
 (ja et?) sinu südame tahet täita.« (Ja) ta magas temaga.

B I

§ 9.

3'–8'. Inar(a) võttis Hupaši(ja) kaasa ja peitis ta ära. Inar(a) kaunistas
 ennast
 ja kutsus lohe Illujankat tema koopast välja (sõnadega):
 „Vaata! Ma korraldan peo! Tule sööma ja jooma!“

§ 10.

9'–12'. Siis Illujanka koos oma lastega tuligi välja.
 ja nad sõid ning jõid koos
 seni kui ei joonud kõiki nõusid tühjaks ja
 nad jäid purju.

⁴⁵ Inara (Inaras) – hetiidi kaitsejumalanna.

⁴⁶ *Marnuvan*-jook – mingi jook, võimalik, et alkohoolne. Tegemist on nähtavasti õllega. Vt García Trabazo, „Textos religiosos hititas“, 87.

⁴⁷ *Valhi* anum – mingi anum, nähtavasti veini või õlle jaoks. Kuid siin on tegemist ilmselt õllega. *Ibid.*

⁴⁸ Ziggarratta – üks Anatoolia muistsetest linnadest

§ 11.

13'.–16'. Seejärel soovisid nad oma koobastesse siseneda.
ja nad enam ei saanud siseneda oma koobastesse.
Ja tuli Hupašija.
Hupašija sidus Illujanka nööriga kinni.

§ 12.

17'.–18'. Tuli Tešub ja tappis lohe Illujanka ja jumalad olid koos temaga
(teised jumalad olid tema poolel).

CI

§ 13.

14'.–22'. Siis Inara ehitas endale maja *piruni*-kividest Tarukka⁴⁹ linnas
Ja jumalanna Inara saatis Hupašija majja ja käskis teda:
„Kui sa lähed põllule,
ei tohi sa vaadata aknast!
Kui sa vaatad aknast välja, näed sa oma naist ja oma poegi!“

§ 14.

23'.–24'. Pärast seda kui möödus kahekümnes päev, too (Hupašija) vaatas
aknast välja
ja seejärel nägi ta oma naist ja oma poegi.

§ 15.

25'.–27'. Kui Inar(a) tuli tagasi koju:
Hakkas too (Hupašija) nutma:
„Lase mind tagasi mu koju!“

A ii

§ 16.

9'.–14'. Ina[ra üt]les [Hupašijale] järgnevalt:
[“...] ära [...]
vihaga [...] tormijumala aasaga [...]
ta [...tappis?] tema.

§ 17.

15'.–20'. Inar(a) [läks] Kiškil[ušša](linna) (ning) andis oma maja ja vesise
sügaviku [jõe] kuninga kätte –
Kuna (mälestuseks sellest) me korraldame esimese *purulli* festivali –
[kuninga] käsi [hoiab seda] Inar(a) [maja] ja vesise sügaviku jõg[e].

⁴⁹ Tarukka – üks Anatoolia muistsetest linnadest

§ 18

21'–24'. (Mägi) Zalijandu⁵⁰ on esim[ene] (järgus) teiste (jumalate) seas. Kui tema jaotab vihma Neriki (linnas), siis sõnumitooja kasvatab pätsi Neriki *harsi*-leiba

§ 19

25'–29'. Ja ta palus Zalijandult vihma, ja ta tõi seda talle leiva [pärast] ... ⁵¹
[terve hulk ridu on hävinud.]

Seejärel algab juba teine versioon müüdist ning järgnevad paragrahvid 20'–36'' käsitlevad selle müüdi teist versiooni (vt kiilkirja originaali: KUB XII 66 (§-d 7–8, 20'–23', 28''–34''), KUB XXXVI 54 (§-d 1–3), KBo XII 83 (§-d 1–3); KBo XII 84 (+) KBo XIII 84 (§-d 12–13), KBo XXII 99 (§-d 11–13), KUB XXXVI 53 (§ 27'a–c). Kuna need ei kuulu artikli huviorbiiti, siis nende tõlget pole siinkohal ära toodud.

MÜÜDI SÜŽEE JA SELLE TÕLGENDUS

Müüdi süžee on lihtne, lausa primitiivne ning selle peamine idee seisneb selles, et tormijumal Tešubi ehk Tarhuni vastaseks oli lohe Illujanka. Maaharimisperioodi lõpus sügisel, mil hettiidi kalendri järgi aasta lõppes, võidab lohe Illujanka, kes on talve personifikatsioon, kevadised jõud, mille esindajaks on Tešub. Volkert Haasi tõlgenduse kohaselt toimub kevade alguses uus võitlus, mil kevadised jõud saavad jagu talvistest – nüüd võidab tormijumal Illujanka.⁵² Müüdil pole mitte ainult rituaalne taust, vaid ka selge folkloorne tagapõhi, nimelt on see müüt kirjanduslik lugu.

Hetitoloog Ünal kirjutab:

Draakoni Illujanka (mao) tapmine on tüüpiline uue aasta müüt, mida võib kohata paljude rahvaste seas, erinevates regioonides ja religioonides. See on ühendatud hatti *purulli* pidustustega, mis on algselt olnud religiooselt maskeeritud rahvapidu, et pühitseda maa viljakust. Müüt kanti ette pidustuste käigus.⁵³

⁵⁰ Zalijanu (kiilkirjas kui ^{HUR.SAG}Zali(ya)nu, kuid esineb ka kui ^dZali(ya)nu) on kultuslikult kummardatud mägi erinevates religioosetes festivali tekstides. Vt lähemalt Hoffner, „A Brief Commentary on the Hittite Illuyanka Myth (CTH 321)“, 137.

⁵¹ Vt Beckman, „The Anatolian Myth of Illuyanka“, 11–25.

⁵² Haas, *Die hethitische Literatur*, 97.

⁵³ Ünal, *The Hittites and Anatolian civilizations*, 273 jj.

Tuleb välja, et selle müüdi kohaselt on inimene nimega Hupašija tegelikkuses esimene kuningas (*Urkönig*) ehk „ürgkuningas“. Ta elas jumalanna Inara palees. Ta on „aastakuningas“, kes rituaalselt tapetakse. Seega oli Hupašija esimene ürgne kuningas, kellel oli viljakusjõud, ning iga aasta lõpus, mil Anatoolias lõppesid põllutööd, lõppes ka tema jõud.⁵⁴

Kevadised *purulli* pidustused seisnesidki selles, et selle ajal mängiti läbi müüt tormijumal Tešubi võitlusest lohe Illujankaga ja viidi läbi erinevaid rituaale. Pidustuste sümboolne eesmärk seisnes selles, et äratada maa ja loodus talveunest, samas oli see rituaalne võitlus kahe jumaliku kangelase, Tešubi ja Illujanka vahel ning tähendas samuti elu võitu surma üle või headuse võitu kurjuse üle, kusjuures kurjuse kehastuseks oli lohe. Samuti olid need pidustused seotud maajumalanna Lilivaniga.⁵⁵

Niisiis seisneb kõnealuse müüdi süžee selles, et jumalikku päritolu kangelane, hetiidi-hurri panteoni peajumal – tormijumal Tešub (^dIM-aš), võitles vaenlasega ning selleks vaenlaseks oli lohe Illujanka (^{muš}il-lu-ia-an-ka-aš), keda vaadeldi kurjuse kehastusena. Käesoleva müüdi ühe versiooni järgi olevat lohe Illujanka võitnud lahingus tormijumal Tešubit ning võtnud ära ta silmad ja südame.⁵⁶ Huvitav on ka see, et müüdis päästab tormijumala hädast tavaline inimene Hupašija, mitte mingi jumalik kangelane, sidudes purjus Illujanka nõõriga kinni.⁵⁷

Artiklis tõlgitud müüdi versiooni kohaselt kulges asjade käik veidi teisiti. Nimelt: Tešub ei kaotanud oma silmi ja südant ning pärast seda, kui Illujanka teda võitis, pöördus tormijumal abipalvega hoopis kõikide jumalate poole. Müüdi kohaselt oli lohe Illujanka nii võimas ja kole, et kõik jumalad kartsid teda. Kiškiluššas toimus lahing Illujanka ja tormijumal Tešubi vahel, kuid Tešub kaotas lahingu. Seejärel palus Tešub jumalate abi. Abistama oli valmis vaid Inar(a), hetiidi kaitsejumalanna. Inar(a) kohtas Zigaratta linnas meest nimega Hupašija. Inar(a) pöördus Hupašija poole abipalvega ning too oli valmis Inar(a)t aitama, kuid tingimusel, et Inar(a) veedab temaga ühe öö. Ja nii juhtuski – Inar(a) ja Hupašija maga-

⁵⁴ Haas, *Geschichte der hethitischen Religion*, 185.

⁵⁵ Гарни, *Хетты разрушители Вавилона*, 188.

⁵⁶ Beckman, „The Anatolian Myth of Illuyanka“, 11–25; vt ka kreeka müüte – Apollodoros, lk 26 jj, I. iv. i; vt samuti Pythoni tapmist Apollo poolt Plutarchos, *De defectu oraculorum*, 15.

⁵⁷ Evelyn Klengel, Horst Klengel, *Die Hethieter und ihre Nachbarn* (Leipzig: Koehler & Amelang, 1970), 172.

sid koos. Kaval ja nutikas jumalanna Inar(a) korraldas peo ja kutsus peole Illujanka koos lastega. Inar(a) kattis rikkaliku laua rohke veini ja toiduga. Lõpuks Illujanka tuligi koos sugulaste (poegadega) kohale ja nad sõid ennast nii täis, et ei suutnud enam oma koobastesse tagasi minna. Siis ilmus kohale Hupašija ja sidus lohe nõoriga kinni, nii et Tešub sai Illujankat ilma vaevata võita. Nii sai Tešub tänu Inar(a) kavalusele ja Hupašija nutikusele lohe alistada. Tänuks selle eest viis Inar(a) Hupašija kaljutipule ja abiellus temaga. Kuid Inar(a) keelas Hupašijal „Jumalate maja“ aknast välja vaadata. Aga nagu muinasjuttudest ikka tihti juhtub, astus uudishimulik inimene sellest keelust üle – Hupašija vaatas aknast välja ja see tegu läks talle maksma elu. Kui ta vaatas aknast välja, märkas ta oma naist ja lapsi maa peal, kes olid nähtavasti surnud.⁵⁸

LOHE KUI NEGATIIVNE OLEND, KURJUSE KEHASTUS

Müüt näitab meile seda, et madu, lohet vaadeldi tollaegses Anatoolia piirkonnas kui kurjuse kehastust, kuid kaugeltki mitte kõikides Lähis-Ida kultuurides ei olnud madu negatiivne kuju. Näiteks Egiptuses peeti madu vaarao kaitsjaks kurjuse eest.⁵⁹ Elamis oli madu religiooni leitmotiiviks ja lausa jumalikustatud.⁶⁰ Seda ei esinenud Mesopotaamias, Iisraelis ega Anatoalias, kus madu oli pigem negatiivne olend. Eriti hilisemal ajal, näiteks Piiblis, on mao roll selgelt negatiivne. Harry A. Hoffner Jr-i sõnul „...sümboliseerisid maod hetidi kultuuris nagu ka Babüloonias ja muistses Iisraelis tavaliselt ilmselgelt kurjust. Müüdi mõlemas versioonis vajab tormijumal sureliku ja kavaluse abi, et maost võitu saada.“⁶¹

Ka Gilgameši eeposes varastab madu Gilgamešilt taime, mis pidi andma surematuse (Gilgameši eepos, 11. tahvel, read 305–307⁶²). Indoeuroopa ja semiidi mütoloogiates on maod, lohed ja draakonid samuti ena-

⁵⁸ Friedrich **Cornelius**, *Geschichte der Hethiter* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973), 91.

⁵⁹ Hoffner, *Hittite Myths*, 10.

⁶⁰ Вальтер **Хинц**, *Государство Элам* (Москва: Издательство «Наука», 1977), 37.

⁶¹ Hoffner, *Hittite Myths*, 11.

⁶² Annus (tõlk), *Gilgameši eepos*, 183.

masti negatiivsed ja pahatahtlikud, lausa kurjuse kehastused (Indra ja Vritra võitlus, Zeus ja Typhon, püha Jüri ja lohe; Piiblis ja kristlikus maailmavaates samastatakse madu tihti Saatanaga).

Hetiidi sõna *illuyanka*, mis esineb ka kujul *elliyanka*, ei ole Jaan Puhveli järgi indoeuroopa päritolu sõna, vaid kohalik, Anatoolia (ehk hatti) päritolu.⁶³ Siiski ei arva nii kõik uurijad, näiteks J. T. Katz pakkus oma artiklis, et see sõna on just indoeuroopa päritolu.⁶⁴ Harry A. Hoffner Jr. kirjutab: „Kindel on see, et tegu on nimisõnaga, mitte pärisnimega, ning seda tuleb täpsemate tõendite puudumisel tõlkida võimalikult üldise terminiga: „madu“ või „roomaja“.“⁶⁵

LÄHIS-IDA MÕJUTUSED MÜÜDILE JA PURULLI PIDUSTUSTELE

Käesolevas artiklis on esitatud kõneksoleva müüdi esimese versiooni tõlge, mis kõneleb tormijumala ja Illujanka võitlusest. Nagu eelnevalt viidatud, kuulus müüt Neriki linna kultuspärandisse ning arvatavasti deklameeriti seda kevadel uue aasta pidustusel. Samuti esineb müüdis *hieros gamos*'e ehk püha abielu motiiv, hetiitide juures tuntud kui *antiyant*-abielu,⁶⁶ mille akkadikeelseks vasteks võiks olla *erēbu*-abielu.⁶⁷

Püha abielu oli Mesopotaamias levinud nähtus. See leidis aset jumaluse ja inimese vahel. Näiteks III aastatuhandel toimusid pühad abielud

⁶³ Jaan Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*. Vol. 2. Trends in Linguistics, Documentation 1 (Berlin: Mouton, 1984), 358 jj.

⁶⁴ Vt Joshua T. Katz, „How to Be a Dragon in Indo-European: Hittite *illuyankaš* and Its Linguistic and Cultural Congeners in Latin, Greek, and Germanic“ – *Mír Curad: Studies on Honor of Calvert Watkins*. Ed. J. Jasanoff et al. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Bd. 92 (Innsbruck: Inst. für Sprachwiss., 1998), 317–334.

⁶⁵ Hoffner, „A Brief Commentary on the Hittite Illuyanka Myth (CTH 321)“, 123; Illujanka etümoloogia kohta vt Norbert Oettinger, „Nochmal hethitisch illuyanka und lateinisch anguis „Schlange““ – *Investigationes Anatolicae. Gedenkschrift für Erich Neu*. Hg. J. Klinger et al. Studia zu den Bağazköy-Texten. Bd. 52 (Wiesbaden: Harrassowitz, 2010, lk 189–195.

⁶⁶ *Antiyant*-abielu kohta vt Gary M. Beckman, „Inheritance and Royal Succession among the Hittites“ – *Kaniššumar. A Tribute to Hans G. Güterbock*. Assyriological Studies, 23 (Chicago: Oriental Institute, 1986), 17: „*antiyant*-abielu teatakse ka ḫatti ühest Illujanka müüdi versioonist ja vana-hetiidi Inandiku tahvlist“.

⁶⁷ *Ibid.*

erinevate Uruki linnavalitsejate ja Uruki kaitsejumalanna armastusjumalanna Inanna vahel. Hetiidi lohetapmise müüdis toimub seksuaalvahekord Inar(a) ja inimese Hupašija vahel ehk siis inimese (ürgse kuninga) ja jumaluse vahel.⁶⁸

Niisuguseid pühasid abielusid jumalate ja inimeste vahel sõlmiti Mesopotaamias juba alates III aastatuhandest eKr ning mõned valitsejad väitsid isegi, et nende vanemateks olid jumalad, st et nad olevat sündinud pühast abielust. Nii väitis näiteks muistse Sumeri linnriigi Lagaši valitseja Gudea (XXII saj eKr), et tema vanemateks olevat olnud jumalad. Tegelikult oli tegemist preestritega, kes pühas abielus imiteerisid jumalusi.⁶⁹ Kuid Isin-Larsa ajastust, XX saj eKr on säilinud sumeri keeles üks huvitav kuninglik hümn „Iddin-Dagan A”, kus on kirjeldatud püha abielu rituaal Isin I dünastia kuninga Iddin-Dagani ja armastusjumalanna Inanna vahel.⁷⁰ Hümnis „Iddin-Dagan A” on juttu suurtest pidustustest Veenuse planeedi auks, keda Isinis nimetati Inanna-Ninsiana’ks. Siin esineb jumalanna Inanna kui Isini Egalmahi templi emand, kes astub abiellu kuningaga, ning samuti kui taevakeha, planeet Veenus.⁷¹

Muistses Mesopotaamias leidub Illujanka ja Tešubi müüdile parallele, nagu näiteks müüt „Anzu ja saatustetahvel” ehk „Anzu eepos”, mille on eesti keelde tõlkinud Amar Annus. Müüdi kohaselt oli Anzu Sumeri ja Akkadi peajumala Enlili uksehoidja, ta varastas peajumalalt saatustetahvli, mis oli Enlili üks kõige tähtsamaid võimuvahendeid. Jumalad hakkasid otsima endi seast, kes oleks võimeline Anzuga võitlema. Kõik loobusid, lõpuks leiti siiski üks – Ninurta, Enlili poeg, kes võitiski Anzu, kurjuse kehastuse.⁷² Amar Annus on Anzu ja Ninurta küsimustega väga

⁶⁸ Hoffner, *Hittite Myths*, 11.

⁶⁹ И. М. Дьяконов, В. Д. Неронова, И. С. Свеницкая (Ред.), *История Древнего Мира, ранняя древность* (Москва: Главная редакция восточной литературы, 1989), 79.

⁷⁰ J. A. Black, G. Cunningham, J. Ebeling, E. Flückiger-Hawker, E. Robson, J. Taylor, G. Zólyomi (Ed.), *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature*, c.2.S.3.1 – <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/>; Емельянов, *Ритуал в Древней Месопотамии*, 268–277.

⁷¹ *Ibid.*, 100.

⁷² Amar Annus (koost), *Muinasaja kirjanduse antoloogia* (Tallinn: Varrak, 2005), 170–186; Vt samuti Amar Annus, *The Standard Babylonian Epic of Anzu*. State Archives of Assyria Cuneiform Texts. Vol. III (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001).

põhjalikult tegelenud ning kirjutanud sellest oma doktoritöö.⁷³

„Anzu eepos”, mis pärineb II aastatuhande algusest, on oma süžee poolest mõnevõrra sarnane Illujanka müüdiga, kuid siin pole tegemist mitte lohega, vaid hoopis hiigelsuure lõvipäise kotka Anzuga, kes alates Isini I dünastiast oli muutunud negatiivseks olendiks. Varem, Sumeri ajal oli Anzu pigem positiivne tegelane.

Ka Babüloonia loomiseeposes „Enüma eliš” esineb koletise tapmise motiiv, kus Babüloonia peajumal Marduk tapab naissoost ürgolendi Tiamati, keda ka samastatakse kurjusega.⁷⁴ „Enüma eliš” tähendus I aastatuhandel eKr on Mesopotaamia teoloogia jaoks äärmiselt suur, kuna poeem ise nagu legitimeeriks Marduki peajumalaks saamist, toonitades tema tähtsust ja võimsust ning tuues esile Marduki võidukäiku kõikide teiste jumaluste üle ja tema rolli maailma loojana. Uue aasta pidustustel, ajal, mil Babüloonias sai kuningas taas jumalateltnunnustuse, et ta on kuningas ja et tema valitsemine kestab ka edaspidi, deklameerisid seda poemi preestrid.

Niisiis on kõik need kolm erinevat lugu – „Illujanka ja Tešub”, „Anzu eepos”, „Enüma eliš” – tihedalt seotud uue aasta pidustustega ja kuninga-võimu legitimeerimisega. Nagu me näeme, on üks tähtsamaid kuninglikke rituaale ja pidustusi – *purulli* – vaatamata oma algele Anatoolia päritolule saanud nähtavasti ka tugevaid Mesopotaamia mõjutusi. Müüdis esinev võitlus jumaliku kangelase ja kurjuse kehastuse ehk koletisega (siin lohe Illujanka) meenutab väga Mesopotaamia kultuuriruumist pärinevaid müüte, mis olid hästi tuntud ka Anatoolia kultuuriruumis.

⁷³ Amar **Annus**, *The God Ninurta in the Mythology and royal ideology of Ancient Mesopotamia*. State Archives of Assyria Studies. Vol. XIV (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2002).

⁷⁴ Vt Amar **Annus** (tõlk), *Enüma eliš: Babüloonia loomiseepos* (Tallinn: Kirjastuskeskus, 2003), tahvel IV, read 59–122, lk 42–46; vt ka originaali: Wilfred G. **Lambert**, *Enüma eliš: The Babylonian Epic of Creation. The Cuneiform Text* (Oxford: Blackwell, 1974), lk 23–25.

KOKKUVÕTE

Nagu selgus, on *purulli* puhul tegemist väga vana ja tähtsa kevadise rituaaliga, mis leidis aset Anatoolias ja mille ajal deklameeriti müüti „Illujanka ja Tešub“. Nende rituaalsete pidustuste läbiviimisega Nerikis, Hattušas ja mujal Hetiidi riigis algaski uus aasta. Lohetapmine sümboliseeris vana aasta lõppu ja uue aasta algust, talve lõppu ja kevade algust ning headuse võitu kurjuse üle.

Mesopotaamias leidub selle müüdiga sarnaseid müüte, nagu näiteks „Anzu ja saatustetahvel” ehk siis „Anzu eepos“ ja „Enûma eliš“. Kõik need kolm lugu on tihedalt seotud uue aasta pidustustega ning kuningavõimu legitimeerimisega. Kõikides nendes lugudes tapab jumalik kangelane („Anzu eeposes“ jumal Ninurta, „Enûma elišis“ jumal Marduk, „Tešubi ja Illujanka“ müüdis jumal Tešub/Tarhun) koletise, kurjuse kehastuse.

Kuna sellist lohetapmise motiivi ei esine Elamis ega muistsetes Sumeris, siis võib oletada, et tegemist on nähtusega, mis on Lähis-Idasse väljastpoolt sisse toodud. Seda tõestab ka asjaolu, et „Illujanka ja Tešubi“ müüdil on palju ühist ja sarnast teiste indoeuroopa rahvaste, eelkõige kreeka ja india müütidega. See võib vihjata sellele, et lohetapmise motiiv, mis on ühine kreeklastele, hetiitidele ja indialastele, pärineb eelajaloolisest ajast ja oli indoeurooplastele tuntud juba siis, kui nad elasid oma ühises indoeuroopa algkodus.